

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

21e jaargang nr. 19

5 mei 1968

administratie

postbus 114, Utrecht

tel. 030-24641

postgiro 58 t.n.v. Woord van de Week

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar

Overige landen f 12,50 per jaar

losse nummers f 0,50

verschijnt wekelijks

De zin van het herdenken

Laat één ster, een onaanzienlijk teken
flonkren boven de rampzaligheid
en opnieuw geloven wij in streken
voorbij 't moeras van deze lage tijd.

Dit zijn voor mij de belangrijkste regels van
het poëzie-programma dat ik samenstelde voor
onze uitzending op de 5e mei. Uit deze regels
spreekt het vertrouwen in de mogelijkheden
van de mens, zich uit de diepste vernederingen
op te heffen, zich na de gruwelijkste barbarij
te herstellen. Was dit vrouwen er niet of
niet meer, het had geen zin te herdenken.
Natuurlijk kan men op de vraag, wat en waar-
om wij herdenken, eenvoudig antwoorden: „Wij
herdenken hen die in de jaren 1940—1945 hun
leven lieten in het oorlogsgeweld, in het verzet
of door deportatie en wij herdenken omdat
wij de vrijheid hebben herkreken”.

Dat dit enige jaren lang een voldoende inhoud
was, is duidelijk. Na de onvoorstelbare gebeur-
tenissen, die er hadden plaats gevonden, die
zich aan en bij ons voltrokken hadden, was er
eerst dat éne, haast niet te bevatten feit: het
is voorbij. Dat stond centraal, dat wilden wij
herdenken en vieren. Wij leefden een tijdlang
temidden van de puinhopen, die ons herinner-
den aan de voorbije verschrikkingen en die wat

er zich verder in de wereld afspeelde, aan ons
gezichtsveld onttrokken. Maar nadat wij, welis-
waar niet zonder teleurstellingen en tekort-
komingen, weer orde op zaken hadden kunnen
stellen, werd ons weer uitzicht op de wereld
geboden. En wij zagen, dat niet alleen wij ons
hadden moeten bevrijden van een tyrannie. Wij
zagen dat op talloze plaatsen in de wereld, in
groter of kleiner verband, de worsteling van
volkeren om hun vrijheid en onafhankelijk-
heid aan de gang was en nog steeds is.
Eén van de ontmoedigende factoren daarbij is,
dat die niet overal in vijf jaren beslecht is en
ook dat wanneer er een conflict beëindigd
wordt er vaak weer een nieuw op uitbreken
staat.

Het bemoedigende is echter de onvoorstelbaar
taaië volharding en moed van mensen om niet
af te laten, om zich te blijven verzetten tegen
onderdrukking en discriminatie. Wij leven niet
geïsoleerd, zodat wij het ons niet kunnen per-
mitteren, bij de herdenking van onze bezetting
en bevrijding alleen, stil te staan.

Onze verbondenheid met allen die zich nog
midden in de worsteling bevinden en het besef
dat hun strijd de onze is, namelijk de mense-
lijke, moet de diepere betekenis zijn van onze
herdenking. Als wij in staat zijn onze herden-
king in dat wijder en dieper verband te plaat-
sen zal het zinvol zijn te blijven herdenken.

Leni Kortland-Mulder

Van week tot week

Radio (Hilv. I)

Zondag 12 mei 9.45-10.00 uur: Mevr. M. Rood-de Boer: „Moderne helden”.

Zondag 19 mei 9.45-10.00 uur: A. Struyk: „Geweld is in”.

Zondag 26 mei 9.45-10.00 uur: Annie Romein Verschoor: „Vier eeuwen na Heiligerlee. Wat
herdenken wij?”

Zondag 2 juni 9.45-10.00 uur: Mevr. R. Swelheim-de Boer, zenuwarts: „Enkele aspecten van
de abortus provocatus”.

DODENMARS

Ik waag mij haast niet in die straat,
waar gloeiend puin in 't donker staat.
De wind loeit om een bouwvaltop,
een schelle vlam schiet suizend op,
belichtend als in spotternij,
de resten van wat huisgerei.
Hier vond wie dagelijks nam en gaf
een ruw en eindloos massagraf.
Het werk van hersens, hand en lust
is even grondig uitgeblust.

Ik wend mij naar de waterkant,
de schepen liggen leeggebrand.
Het water, d'eeuwenoude baan,
voert roet en bloed naar d'oceaan.
Daar staat de dood nog op de brug,
een zwarte schaduw, recht van rug.
Och broeders, hij bleef ongedeerd,
terwijl uw schim hier langs marcheert,
links, rechts

Maar als die stad weer is herbouwd
van staal en glas en steen en hout.
Die kleine wereld is hersteld,
bolwerk van koopwaar, zee en geld,
als er gewerkt weer wordt op de as
van wie voor kort hier werkend was —
dan zullen nog bij nieuwe maan
uw schimmen door de straten gaan.
Links, rechts

Clara Eggink

TWEE MILJOEN KINDEREN

Twee miljoen kinderen, mijne heren,
zijn onder onze ogen omgebracht,
twee miljoen kinderen, die elkanders tranen
nog hadden willen drogen, terwijl gij
uw leven hebt beschut tegen de nacht.

Jongens en meisjes, strek je koude handen
nog eenmaal door het donker naar mij toe,
dat ik hun trillende angst voel branden
tot in mijn zenuwen, dat ik de grote vlam
van jullie ogen in mij uit laat waaien.

Voetstappen hoor ik, het zijn jullie voeten,
kleine, struikelende mensenvoeten,
door steenwoestijnen, over blinde wegen,
door een glasharde nacht, onder dode sterren;
kleine voeten die het koud hebben gekregen.

Kinderen die niet meer roepen kunnen,
hun schreiende stemmen zijn stukgestoten
op de zwijgende muur van de tijd;
kinderen die nauwelijks ademen kunnen,
want ook hun borsten zijn kapotgeschreid.

Hun wanhoop strompelt door de nacht,
recht in de beulsarmen, die hun einder
rondom de wereld spannen; twee miljoen
verlaten onder de hoge wacht
der sterrenbeelden.

De armen sluiten hun moordende kracht
rondom de kinderen. Er is geen klagen
meer over in de wereld om dit leed;
er is geen stem die het zou kunnen overdragen;
er is geen mens meer die er iets van weet.

Maurits Mok

AFSCHEID DER JODEN AAN NEDERLAND

Vaarwel, vaarwel, gij lieve lage landen,
waar ons geluk gewoond heeft en ons leed;
waar wij de golfslag hoorden aan de stranden,
en 't karretje dat langs de zandweg reed.

Wij trekken zwijgend door de duist're straten.
Wij zijn onworteld. En bij elke stap
kwelt ons de pijn om wat wij achterlaten
op deze harde weg der ballingschap.

Wij staren om ons heen, bepakt met zorgen.
Op een perron wuift vaag een vriendenhand.
Zacht loeit een boot door deze grauwe morgen:
Het is het afscheid van ons vaderland.

Vaarwel, vaarwel dan ... Door een mist van
tranen

Zien wij weer alles, wat ons dierbaar was,
ons lichte huis, bebloemde duinen-banen
En 't wuivend riet langs de Westeinderplas.

Wij zien de volgeladen wolkenluchten
boven een strakke rood-en-grijze stad,
Een rechte vaart, een bongerd zwaar van
vruchten ...

Nooit hebben wij dit land zo liefgehad.

Vaarwel, goed land, het denken geeft ons sterkte
aan d'oude havens van ons voorgeslacht.
De stoere stad, waar Rembrandts vrienden
werkten,
en 't stille dorp, waar eens Spinoza dacht.

Hier schilderde Israëls zijn vissersmensen,
Mendes da Costa hieuw er Chris de Wet.
O land van veler daden, veler wensen,
ook ons klein stempel is op u gezet.

De trein raast in de nacht, door vele heiden;
hoe sleurt ons zijn geweld over een brug.
Wij zien de donk're bossen langs ons glijden.
Een slapend dorp ... keren wij ooit terug?

De grens. Een laatste blik naar onze landouwen.
— En niemand staat ons bij in deze nood —
Vaarwel, vaarwel, het vaderland getrouwe
zijn wij tot in de dood.

S. Davids

TOT DE DODEN

Wij kunnen u niet meer bereiken,
wij komen een zintuig tekort,
wij leggen ons neer bij de feiten
dat gij minder en minder wordt.

De enkele keren dat ge
in dromen ons nog verschijnt,
wordt ge al ijler en ijler
tot ge voor altijd verdwijnt.

Straten houden uw namen
voor heden en morgen in stand,
maar onze kinderen brengen
ze niet meer met u in verband.

Het land ligt nog net als het toen lag
van polder tot polder te kijk;
de mensen die erin wonen
blijven zichzelf gelijk.

Maar éénmaal per jaar is de stilte
tot de hemel toe van u vervuld
en belijden wij zonder woorden
onze dankbaarheid, onze schuld.

Ed. Hoornik

DIES IRAE

Neergedwongen in de lage zeden
van een sombre godvergeten tijd
gaan wij schichtig om tussen de beesten
die wij langzaam zijn ten prooi bereid.

zie, ons leven in de zwarte kuilen
onder roet en regen van de nacht,
is nog slechts de echo van hun huilen
dat het uur van zijn voldoening wacht.

ééne horde, schijnbaar in twee kampen,
opgejaagd en weer belust op bloed
hunkrend naar de pijn van sterke rampen,
en het leven van de geest verbloedt.

o, de woede, machtloos tot de tanden
bloot te staan aan dit grauwe vagevuur!
wanneer zal dit Babel dan verbranden
van de schachten tot het zwart azuur?

wanneer zal de horizon weer lichten
met die smalle gloorstreep onzer hoop?
zij behoeft geen grootse vergezichten
om zich op te richten uit de dood;

laat één ster, een onaanzienlijk teken
flonkren boven de rampzaligheid
en opnieuw geloven wij in streken
voorbij 't moeras van deze lage tijd.

H. Marsman

NEDERLAND

Ik kan het niet. Laat een ander het doen.
De eerste de beste uit tien miljoen.
Ik wil het wel zeggen, het woord dat je vraagt,
maar als ik het zeg, klinkt het afgezaagd.
Het staat zo vol ik, het staat zo vol mijn;
ik moet het van allemaal laten zijn:
Nederland.

Vanmorgen kon ik — ik stond voor het raam —,
het ging haast vanzelf, wel zeggen die naam.
Eerst tegen de gracht vol rood, wit en blauw,
toen tegen mezelf, tegen u, tegen jou.
Maar nu ik het moet, ben ik bang dat ik faal
in het mooist wat ik heb, in mijn moedertaal:
Nederland.

Kom naast me staan. In sierlijke vlucht
schrijven de meeuwen het tegen de lucht.
Vandaag nog precies als voor duizend jaar
horen mensen en meeuwen hier bij elkaar.
Een boot schuift de grijze spiegel uiteen.
De vrouw aan het roer zingt het zacht voor
zich heen:
Nederland.

Omdat ik die naam niet met voeten trad,
moest ik in de vreemde, in ballingschap.
En menigmaal als een meeuw overvloedig,
vloog een ziel naar buiten uit menig oog;
en menig oog zag, als het werkelijk brak,
een huis in een polder, helrood het dak:
Nederland.

Ik heb gezegd: laat een ander het doen,
maar ook ik ben één van de tien miljoen.
Als ú heb ik om veel dingen verdriet,
ik wil het niet, ik wil het niet.
Hoe diep ook geschonden, hoe diep bezeerd,
de voet zet zich dwars,, het hart rebelleert:
Nederland.

Ed. Hoornik

NA DE BEVRIJDING

Schoon en stralend is, gelijk toen, het voorjaar,
Koud des morgens, maar als de dagen verder
opengaan, is de eeuwige lucht een wonder
voor de geredden.

In 't doorzichtig waas over al de brake
landen ploegen weder de trage paarden
als altijd, wijl nog de nabije verten
dreunen van oorlog.

Dit beleefd te hebben, dit heellijfs uit te
mogen spreken, ieder ontwaken weer te
weten; heen is en nu voorgoed, de welhaast
duldloze knechtschap.

Waard is het, vijf jaren gesmacht te hebben,
nu opstandig, dan weer gelaten, en niet
één van de ongeborenen zal de vrijheid
ooit zo beseffen.

J. C. Bloem

**lijst van
boeken
en
brochures**

verkelijkbaar bij
**humanistisch
verbond**
oudegracht 182
utrecht
telefoon 030-10163
postgiro 30.49.00

Op aanvraag gratis verkrijgbaar
Postbus 114 — Utrecht

Karl Marx 1818-1883

Het is wel een opgave een geschreven portret te geven van een man als Karl Marx in circa 750 woorden. D.w.z. van een man, wiens leven zeker in geestelijke zin, een eeuw omspannt; wiens leer zich over de ganse aardbol heeft verbreid en zich tot in onze dagen met onverminderde kracht doet gevoelen; die tot de meest omstreden figuren, tot de felst gehate maar ook tot de schier vergoddelijkte geesten van de laatste eeuw behoort.

Karl Marx werd 5 mei 1818 geboren in een geëmancipeerd joods gezin te Trier. Vader Hirschel Marx, advocaat, stamde evenals de moeder, Henriëtte Presberg, uit een geslacht, waarin vele rabbijnen voorkwamen. Die vader was een typische zoon der Verlichting en ging dan ook, na de teleurstelling over het verloop van Revolutie en Restauratie in het Pruisen van die tijd, terwille van de sociale positie van zich en zijnen over tot de Evangelische kerk. Het heeft de maatschappelijke carrière van zijn stamhouder weinig mogen baten.

Marx' jeugd, gymnasium in Trier, studententijd in Bonn en Berlijn, vertoont de trekken van de *Sturm und Drang* der Romantiek naast de brede eruditie van het Klassicisme. In de Grieken, Homerus, Aeschylus, maar ook in Shakespeare en Cervantes werd hij ingeleid vooral door de buurman van de familie Marx, baron Von Westphalen, wiens dochter Jenny, vier jaar ouder dan Karl, tot zijn levensgezellin zou worden. In wat voor leven en welk een gezellin! In Berlijn betoont hij de tomeloze wetensdrang en werkdrijf, die hem niet meer zullen verlaten en herhaaldelijk noodlottig zullen worden. Hij ondergaat daar ook de inwijding in Hegel maar voornamelijk via de kritische kring der Jonghegelianen. Als student in de rechten begonnen, voltooit hij zijn academische studie in 1841 met een filosofisch proefschrift over de Griekse wijsgeren Democritus en Epicurus. Maar Marx heeft dan wel ervaren, dat een academische loopbaan in het conservatieve Pruisen niet voor hem was weggelegd. Iets van de Pruisische geleerde, een zekere pedanterie inluis, is hem zijn gehele leven bijgebleven, zoals ook Jenny von Westphalen, die haar man heldhaftig door afgronden van misère trouw terzijde stond, soms b.v. in de bejegening van de ongeregelde verhouding van hun beider onafscheidelijke vriend en toeverlaat Friedrich Engels met diens vriendin Mary Burns, haar aristocratische aard niet verloochende. Na een korte journalistieke loopbaan, door regeringscensuur afgebroken, verlaat hij Duitsland. Hier „kan ik niet meer beginnen, hier vervalst men zichzelf”. En dan begint een emigrantenbestaan dat met een korte onderbreking (in het Revolutiejaar 1848 keerde Marx naar zijn land terug, om spoedig weer uit te wijken) tot zijn dood toe heeft geduurd. Parijs en Brussel brengen hem in de sfeer van de politieke en sociale emigratie met al haar kwaliteiten en gebreken; het zijn de leerjaren in politieke en sociale theorie en praktijk, ook al draagt deze laatste een ietwat onwezenlijk karakter. Het is de tijd van de zgn. Jeugdgeschriften, een afrekening via eigen verwerking, met Hegel en de Jonghegelianen, maar ook met Proudhon en allerlei Franse utopisten. Afrekening ook met de politieke romantiek in die emigratiesfeer van Duitse handwerkers. In Brussel schrijft hij voor hen het Communis-

tisch Manifest, dat tot de wijdst verbreide geschriften over de hele aarde zou behoren. Na 1848 is Engeland, zoals voor zovele revolutionairen in die tijd, zijn toevluchtsoord, maar het is meer dan dat. Zoals hij zijn wijsgerige grondslag aan het Duitse idealisme ontleende, zoals Frankrijk hem in de sociologie en de geschiedenis inwijdde, werd Engeland het onuitputtelijke ideële en feitelijke reservoir, waaruit hij zijn economische kennis putte, daarin bijgestaan door de fabrikantenzoon Friedrich Engels, die het gezin Marx daar in Londen althans enige materiële basis verschaft.

Want Marx, jarenlang vastgeketend aan zijn lessenaar in het Britse Museum en aan de schrijftafel thuis, stond vrijwel hulpeloos tegenover de vragen van de dagelijkse levenspraktijk. Er zit iets paradoxaals in, dat deze man, die zozeer overtuigd was, dat de materiële levensvoorwaarden in het grote historische ontwikkelingsproces de in laatste instantie beslissende zijn en dat de theorie niets is, wanneer zij zich niet in de praktijk bevestigt, zich zo volstrekt heeft opgeofferd aan de geestelijke en sociale roeping, die hij zich had gesteld. En toch is Marx' levenswerk, *Das Kapital*, dat temidden van onvoorstelbare ontberingen van hem en zijn gezin, waarin achtereenvolgens drie kinderen eenvoudig door ellende omkwamen, tot stand gekomen, terecht de persoonlijke uitdrukking genoemd van de diepste ervaring van een maatschappij, die daarin haar oordeel en haar vonnis vond.

Het Marxisme, wellicht de laatste gesloten systematische sociale filosofie en politieke ideologie, komt hier niet aan de orde (Marx was trouwens geen „Marxist”), evenmin als zijn politieke werkzaamheid in en na de Eerste Arbeiders-Internationale. Noch, wat er in de eeuw na hem van zijn werk geworden is. Bij zijn dood zeide Engels terecht, dat Marx' naam door de eeuwen zou voortleven en ook zijn werk. Maar ons kan het niet onverschillig zijn, dat van alle aspecten, naar de kant van economie, sociologie, politiek, filosofie of geschiedenis, in onze tijd de leer van Marx omtrent de mens het sterkst de aandacht trekt. En in die mensleer, die antropologie, waarvan de kern in Marx' Jeugdgeschriften te vinden is en waarin het verschijnsel van de mens-vervreemding een centrale plaats inneemt, betoont Marx in welke variatie dan ook, zich in diepste wezen een humanist.

Het Humanisme van Marx is zeker niet zonder meer te identificeren met wat het moderne Humanisme bezielt en nastreeft. Maar in zijn, aan de Klassieke Oudheid ontsproten vrijheids-pathos, dat hem in al zijn vezelen doortrikt, herkennen wij over alles heen de geestverwant wiens devies: „te arbeiden voor de mensheid”, ons in eigen levenswerk bezielen kan.

B. W. Schaper

Literatuur: W. Banning, Karl Marx, Leven, leer en werk (in Aulareeks, Utrecht 1960).

KARL MARX. 1818—1968

Het was 5 mei 150 jaar geleden, dat Karl Marx werd geboren. Wij meenden goed te doen hieraan aandacht te schenken en daarom geven wij u hier een overdruk uit onze brochure „Invloedrijken”, waar Prof. Dr. B. W. Schaper een geschreven portret publiceerde. Voor de toestemming zijn wij de schrijver erkentelijk.

De redactie